

Kirkon maaseutulinjaukset 2023 ”Monipaikkainen kirkko”

Helsinki 2023

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Isot väestötrendit muuttavat maaseutua	4
Kehitys eriytyy maaseutualueilla	5
Monipaikkaisuus luo mahdollisuuksia	7
3. Maaseutuseurakuntien tilannekuva	9
Työntekijöiden rekrytointiin tarvitaan kekseliäitä ratkaisuja	10
Hyvinvointialueet, sote- uudistus ja seurakunnat	10
Seurakuntalaisten aktiivisuus	11
Seurakuntien vahvuudet nousevat paikallisista yhteisöistä	11
Seurakunnan toiminta, digitaalisuus ja yhteistyö voimavarana	12
Kohti ekologista kestävyttä ja hiilineutraalia kirkkoa	14
Yhteiskunnan muutos pakottaa seurakunnat muuttumaan	16
Jäsenkehitys haastaa seurakuntia	17
Perinteinen uskonnollisuus heikkenee myös maaseutupitäjissä	20
4. Toimenpidesuosituksia	21
Kirkkohallitus maaseutuseurakuntien tukena	21
Tuomiokapitulit maaseutuseurakuntien tukena	22
Maaseutuseurakunnat aktiivisina muutoksen tekijöinä	22
Kaupunkiseurakunnat ja seurakuntayhtymät reiluina kumppaneina	23
5. Liitteet	24
LIITE 1 Maaseutulinjaukset ovat osa kirkon strategiatyön kokonaisuutta	24
LIITE 2 Kriisiytyvän seurakunnan mittarit	26
LIITE 3 Kirkon jäsenegmentit	26

1. Johdanto

Kirkon ajankohtainen kysymys on, miten se toimii ja vaikuttaa eri puolilla Suomea ja vastaa toimintaympäristön muutoksiin niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Miten kirkko on läsnä tulevaisuudessa maaseudun ihmisten elämässä? Millaista paikkaperustaista päätöksentekoa kirkossa tarvitaan?

Miten kirkko vastaa maaseudun muutokseen ja on läsnä maaseudun yhteisöjen elämässä? Vastatakseen näihin kysymyksiin Kirkkohallituksen virastokollegio (03.02.2022 §70) päätti asettaa työryhmän tekemään esityksen kirkon maaseutulinjauksiksi. Edellinen kirkon maaseutulinjaus vuodelta 2015 ei enää vastannut muuttuneessa tilanteessa, vaan tarvittiin aiempien linjausten ajantasaistamista ja vastauksia muuttuneisiin haasteisiin. Virastokollegion päätöksessä todettiin, että:

Kirkkohallituksessa ei ole ollut maaseudun kysymyksiin keskittyvää neuvottelukuntaa vuoden 2016 jälkeen ja maaseutuun liittyviin kysymyksiin on kyetty vastaamaan vain niukasti. Nyt esitettävän työryhmän tehtävänä on laatia esitys ajankohtaisista linjauksista kirkon toiminnan tueksi maaseudun monenlaisissa todellisuuksissa toimiville seurakunnille. Maaseudun kysymykset ja kirkon läsnäolo erilaisissa maaseudun muutoksissa kaipaavat uusia näkökulmia.”

Maaseutulinjausten 2023 tavoitteena on olla maaseutuseurakuntien tulevaisuuskeskusteluun myönteinen ja rohkaiseva avaus. Työryhmä otti lähtökohdaksi kysymyksen, miten maaseutuseurakunnat voisivat sopeutua muutoksiin älykkäästi ja uudistua kestävästi. Kirkon maaseutulinjausten tavoitteena on vahvistaa seurakuntien toimintaedellytyksiä ja verkostoitumista, vähentää alueellista polarisoitumista sekä pohtia, mitä koko kirkon tasolla olisi mahdollista tehdä maaseutuseurakuntien hyväksi. Miten varmistetaan seurakuntien muutoskyky ja kestävyys? Miten kirkkohallitus ja hiippakunnat voivat konkreettisesti rohkaista ja tukea maaseudun seurakuntia? Miten maaseutuseurakunnat voivat omilla päätöksillään rakentaa tulevaisuutta? Miten kaupunkiseurakunnat voivat olla maaseutuseurakuntien reiluja kumppaneita?

Kirkon maaseutulinjaukset 2023 piirtää maaseutuseurakuntien tilannekuvaa ja nostaa esiin niiden erityispiirteitä sekä ajassa esille nousevia mahdollisuuksia. Keskeinen kysymys on, miten maaseutuseurakunnat voivat uudistua kestävästi ja mitä tukea ne siihen tarvitsevat? Miten maaseutuseurakunnat voivat yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa rakentaa tulevaisuutta ja tuoda toivoa maaseudun muutoksen keskelle?

Niin kaupunki- kuin maaseutuseurakunnillakin on edessä suurempia muutoksia kuin nyt tunnistamme. Tulevaisuuden uhkakuviin ja negatiivisiin kehityskulkuihin keskittymällä meiltä

jäävät kuitenkin helposti huomaamatta ne myönteiset signaalit ja mahdollisuudet, jotka antavat syyntä uskoa valoisampaan tulevaisuuteen.

Kirkon maaseutulinjauksien on luontevaa kiinnittyä kirkon yhteiseen Ovet auki -strategiaan (ks. liite 1), jossa kirkolta edellytetään muutoskykyä ja ketteryyttä. Strategian mukaan vuoteen 2026 mennessä kirkossa on ratkaistu, millaisilla rakenteilla monipuolinen seurakuntatyö voidaan turvata kaikkialla Suomessa.

Maaseutulinjaukset korostavat, että kirkossa halutaan yhdessä edistää maaseudun elinvoimaisuutta ja tukea yhteisvoimin toimia, jotka edistävät uudistumista ja koko Suomen elävänä ja asuttuna pysymistä. Maaseudulla eletään ja tehdään työtä. Olemme monin tavoin riippuvaisia maaseudun elinkeinoista, maa- ja metsätaloudesta, yritystoiminnasta ja palveluista. Suurella osalla suomalaisista on juuria maaseudulla. Myös seurakuntayhteydet ovat ehkä sukupolvien ketjussa kiinnittyneet nimenomaan maaseutuseurakuntiin. Näin elinvoimaisten seurakuntayhteisöjen ylläpitäminen eri puolilla maata rikastuttaa arkea, lisää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä mahdollistaa kirkollisen elämän kaikkialla Suomessa.

Kirkon maaseutulinjauksia valmisteleva työryhmä asetettiin toimikaudeksi 10.2.2022–31.12.2023. Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin kirkkoherra Tuomo Törmänen Taivalkoskelta. Muut työryhmän jäsenet ovat diakoniatyöntekijä Saila Musikka Joensuusta, professori Hilikka Vihinen Luonnonvarakeskuksesta Helsingistä, kirkkoherra Tomi Tornberg Maalahdelta, kirkkoherra Sanna Jukkola Nivalasta, lampuri ja pastori Jarmo Latvanen Akaalta, toiminnanjohtaja Vesa Kallio, MTK-Etelä-Savosta, hiippakuntadekaani Terhi Kaira Seinäjoelta sekä talousjohtaja Emilia Jalomäki Saarijärven seurakunnasta. Työryhmän yhteyshenkilöksi tuli Jumalanpalvelus ja yhteiskunta - yksikön johtaja Kari Latvus (8.2.2023 asti) ja sosiaalietiikan asiantuntija Liisa Björklund (7.2.2023 alkaen). Sihteeristöön nimettiin asiantuntija Liisa Vänilä. Taloustutkimukselta tilatun materiaalin tuotti analyysineen Jaakko Kaartinen. Toimitustyössä avusti toimittaja Hanna Moilanen.

Nämä linjaukset kannustavat kirkkoa avaamaan uusia yhteistyön ovia ja purkamaan riskiä polarisaatiosta maaseudun ja kaupunkialueiden välillä. Tärkeää on seurata myös sitä, millaisten muutosten keskellä eletään koko yhteiskunnassa. Maaseutuseurakunnilla on merkittävä tehtävä vahvistaa yhteisöjä ja yhteenkuuluvuutta, jotta ihmisillä säilyy tulevaisuuden toivo ja usko erityisesti epävakaina aikoina. Tulevaisuuden kirkossa tunnustetaan myös seurakuntien erilaisuus ja vahvistetaan kirkon sisäistä solidaarisuutta. Kirkon perustehtävä on sama jokaisessa seurakunnassa riippumatta siitä, missä ne sijaitsevat maantieteellisesti.

Maaseutulinjausten näkökulmat ovat vasta kutsu toimintaan, sillä todellinen muutos tehdään seurakunnissa ja arkeen viedyllä käytännön toimenpiteillä. Uudistuksia on johdettava määrätietoisesti, myös seurattava niiden toteutumista sekä tarvittaessa tehtävä korjausliikkeitä. Rohkeutta uudistua tarvitaan nyt, sillä seurakuntia tarvitaan myös tulevaisuudessa niin kaupungissa kuin maaseudulla.

Syyskuussa 2023

Kirkon maaseutulinjaustyöryhmä

2. Isot väestötrendit muuttavat maaseutua

Maaseutu on aina ollut muutoksessa. Tällä hetkellä moni asia muuttuu samanaikaisesti ja kiihtyvällä tahdilla. Kehityssuunnat ovat osin jopa vastakkaisia. Väestövirtoja on sekä maaseudulle että sieltä pois päin. Maaseutu kiinnostaa asuinpaikkana, mutta samalla tilastot kertovat, että monilla maaseutupaikkakunnilla väestö ikääntyy, vähenee ja keskittyy keskustaajamiin. Muutokset osuvat eri tavoin myös eri puolille Suomea.

Yksi taustoittava megatrendi on väestötrendi. Tämä ei ole kuitenkaan maaseutuseurakuntien kannalta ainoa megatrendi. Etenkin kasautuneet kriisit, eli koronapandemia, Venäjän hyökkäyssota, energiakriisi ja ilmastonmuutos saattavat haastaa kaupungistumisen trendiä.

Maaseudun mahdollistamaa huoltovarmuutta, elinvoimaista ja asuttua rajaseutua sekä vihreää teknologiaa tarvitaan myös kaupunkialueita varten. Tämä keskinäisriippuvuus tulisi tunnustaa nykyistä selkeämmin. Maaseudun kysymykset liittyvät myös kansalliseen turvallisuuteen ja kansalaisten yhdenvertaisuuteen. Kriisiaikoina kaupunkiasumiseen liittyy haavoittuvuuksia, joista maaseudulla on mahdollista selvittää paremmin.

Väestön keskimääräinen ikääntyminen on tilastojen mukaan maaseudulla nopeampaa kuin kaupunkiseuduilla. Tämä demografinen muutospaine vaikuttaa kaikkien alueiden kehitykseen sijainnista ja koosta riippumatta. Maaseudulle suuntautuu myös vähemmän maahanmuuttoa, joka tällä hetkellä keskittyy Suomessa poikkeuksellisen voimakkaasti pääkaupunkiseudulle.

Väestötilastojen mukaan isossa osassa maaseutua erityispiirteenä on myös sukupuolijakauman vinous siten, että alueella asuu selvästi enemmän miehiä kuin naisia. Naiset kouluttautuvat pidemmälle kuin miehet, mikä vie heitä isompiin kaupunkeihin. Lisäksi maaseudulla on tarjolla vähemmän työpaikkoja naisille tyypillisillä aloilla julkisen sektorin keskittäessä koulutus- ja hoivapalvelujaan taajamiin ja kaupunkeihin.

Seurakunnan jäsenyydestä eroaminen on keskimäärin vähäisempää maaseudulla kuin kaupungeissa. Jäsenmäärän väheneminen johtuu ensisijaisesti syntyvyyden vähäisyydestä ja runsaasta kuolleisuudesta. Paikkakunnalta muutto liittyy usein normaaliin työvoiman liikkuvuuteen ja nuorten osalta opiskeluun. Maaseudulta on käytännössä lähdeittävä oppivelvollisuuden suorittamisen jälkeen, koska useimmat toisen ja erityisesti korkeamman asteen koulutuspaikat on keskitetty kaupunkialueille.

Vakituisen asuinpaikkakunnan – ja sitä kautta kotiseurakunnan – keskittyminen yhä useammin kaupunkeihin on toinen väestömuutosten pitkäaikainen trendi. Viime aikoina kaupungistuminen on saanut uusia muotoja siten, että vetovoimaisin ei välttämättä ole enää itse kaupunkikeskus, vaan sitä ympäröivä seutu. Kaupunkiseutujen sisälläkin hakeudutaan mahdollisuuksien mukaan väljempiin asuntoihin ja lähemmäs luontoa. Silti isossa kuvassa väestövirta keskittää väestöä aiempaa harvemmille alueille.

Kolmas – tällä hetkellä voimistuva – maaseutuun vaikuttava ilmiö on kuitenkin yleinen liikkuvuuden lisääntyminen. Digitalisaation ansiosta monet toiminnot (työnteko, palvelujen käyttäminen ja ostokset) ovat mahdollisia missä tahansa paikassa, jossa on riittävät

tietoliikenneyhteydet. Koronapandemia nopeutti etätyön yleistymistä, mutta ei aiheuttanut sitä. Liikkuvuus on lisääntynyt myös siitä syystä, että meillä hyväkuntoisten ja suhteellisen hyvätuloisten eläkeläisten määrä on suuri ns. suurten ikäluokkien ansiosta. Lisääntynyt liikkuvuus näkyy monipaikkaisuutena. Tämä koskettaa myös seurakuntia, joissa yhteydet esimerkiksi mökkipaikkakunnan seurakuntaan voivat olla tiiviimmät kuin seurakuntaan, jonka jäsen henkilö virallisesti on.

Väestökehitystä kuvaavat tällä hetkellä ja todennäköisesti myös lähitulevaisuudessa samanaikaiset, mutta erisuuntaiset väestövirrät, jotka osuvat epätasaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueille. Kaikki kaupungit eivät kasva, eikä monipaikkaisuus tai etätyön mahdollistama maallemuutto kohdistu kaikille maaseutualueille. Alueellinen eriytyminen ja erilaistuminen jatkuu, jolloin erityyppisillä sijainneilla on erilaisia vahvuuksia.

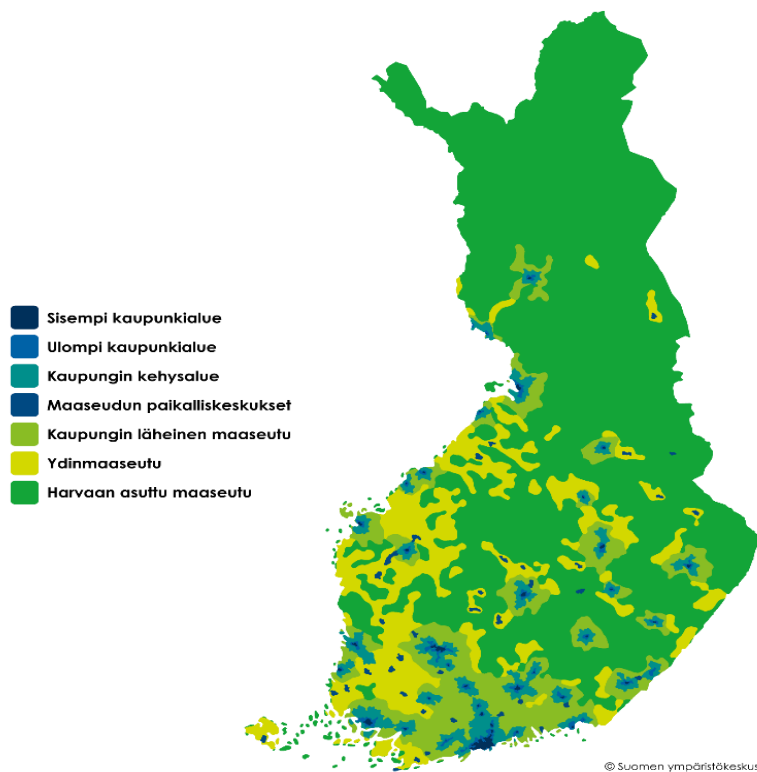
Vuoteen 2030 asti katsottaessa väestökehitystä leimaavat todennäköisimmin vähenevä, vanheneva väestö koko maassa sekä maahanmuuton ja vieraskielisten alueellinen keskittyminen. Monipaikkaisuus ja paikkariippumattomuus mahdollistavat maaseudulla asumista aiempaa paremmin, mutta maaseudun vetovoima on vahvasti riippuvainen tietoliikenne- ja muun infran toiminnasta. Ihmiset ovat tulevaisuudessa liikkuvampia eri paikkakuntien välillä, ja vaihtavat asuinpaikkaa helpommin eri elämänvaiheissa. Se vaikeuttaa kehityksen ennustamista, mutta antaa alueille myös mahdollisuuksia vaikuttaa omaan väestökehitykseensä tarjoamalla sellaisia asioita, joita kukin väestöryhmä arvostaa.

Väestön keskimääräinen ikääntyminen on maaseudulla nopeampaa kuin kaupunkiseuduilla.

Alueellinen eriytyminen ja erilaistuminen jatkuu, jolloin erityyppisillä sijainneilla on erilaisia vahvuuksia.

Kehitys eriytyy maaseutualueilla

Vaikka aluekehitys eriytyy yhä enemmän, maaseututyypeittäin voidaan erottaa karkeasti erilaisia kehityspolkuja. Maaseututyyppit ovat maaseutu- ja aluepolitiikan välineiksi kehitetty aluejako, jonka pohjalta seurataan keskeisiä kehityksen muuttujia.

Kuvio 1 Suomen aluetypit.

Parhaimmassa asemassa ovat kaupungin läheisen maaseudun kunnat ja seurakunnat. Niiden ikärakenne ja sen myötä edellytykset ylläpitää vireitä yhteisöjä ovat hyvät. Seurakuntaliitosten myötä on syntynyt myös entistä enemmän seurakuntia, joissa saman seurakunnan sisällä on useita eri aluetyppejä.

Ydinmaaseutua leimaa maatalouden merkitys aluetaloudessa. Se supistuu edelleen alueellisesti, mutta sen asema saattaa vahvistua ruokaturvallisuuden ja yleisen huoltovarmuuden kansallisen merkityksen vuoksi. Tämä on todennäköistä etenkin, mikäli epävakaus Euroopassa jatkuu. Lisäksi ilmastonmuutos lisää viljelykelpoisten alueiden suhteellista merkitystä paitsi ruoka- myös energiatuotannossa. Ydinmaaseudun toiminnot ja niiden organisointi voi muuttua ajassa ja uudistaa samalla näiden alueiden roolia kansantaloudessa.

Harvaan asuttu maaseutu kattaa suurimman osan Suomen pinta-alasta, ja siellä sijaitsee alueiltaan suuria kuntia ja seurakuntia. Ne ovat kärsineet viime vuosikymmeninä pahiten väestön vähenemisestä. Yli kolmasosa näiden kuntien väestöstä on eläkeikäisiä. Itärajan sulkeutuminen ja taloudellisen toimeliaisuuden väheneminen rajaseuduilla Ukrainan sodan vuoksi asettaa erityisesti osan Itä-Suomesta haasteelliseen tilanteeseen. Toisaalta osa harvaan asutun maaseudun kunnista on hyötynyt monipaikkaisuudesta ja pandemia-aikaisesta maallemuutosta.

Seurakuntien toiminnan kannalta huomionarvoista on, että osa maaseudun paikalliskeskuksista hyötyy väestön keskittymisestä maaseudun sisällä esimerkiksi silloin, kun vanhenevaa väkeä muuttaa kyliltä taajamien kerrostaloihin ja palveluasuntoihin. Seurakuntien kiinteistöt sijaitsevat usein juuri näissä kirkonkylissä ja maaseudun taajamissa. Yhteiset kokoontumispaikat ovat toimivan yhteisön elinehto.

Harvaan asutulla maaseudulla on jo harjoitettu suunnitelmallista, pitkän aikavälin paikkaperustaista sopeutumista ja toimintojen uudistamista sosiaalisesti, alueellisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla väestön ja talouden muuttuessa. Käytännössä se tarkoittaa toimintojen uudelleenmuotoilua vastaamaan vähenevää ja vanhenevaa väestöä. Konkreettisimmillaan se tarkoittaa esimerkiksi seurakunnan kulujen ja toimintojen sopeuttamista vastaamaan väheneviä tuloja ja pienentyvää seurakuntalaisten määrää, jossa iäkkäiden suhteellinen osuus usein kasvaa lasten ja nuorten kustannuksella. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi monikäyttöisiä tiloja, tilojen yhteiskäyttöä vaikkapa yhdistystoimijoiden kanssa omien tilojen sijasta ja diakoniatyöhön panostamista.

Väestömuutoksiin tulee reagoida paikkaperustaisesti ja paikallisen toimintaympäristön erityispiirteet huomioiden.

Yhteiset kokoontumispaikat ovat toimivan yhteisön elinehto.

Monipaikkaisuus luo mahdollisuuksia

Siinä missä väestön väheneminen ja vanheneminen on ollut tuttua monissa maaseutuseurakunnissa jo vuosikymmenien ajan, monipaikkaisten asukkaiden ja heidän maalla viettämänsä ajan määrien kasvu on uutta. Edellä mainittu liikkuvuuden lisääntyminen on seurausta eri paikoissa tapahtuvasta liikkumisesta, asumisesta, palvelujen käyttämisestä, työstä, harrastuksista ja omistamisesta. Yhden kiinteän asuinpaikan sijasta arkea ja vapaa-aikaa vietetään useissa eri paikoissa, liikkuen niiden välillä. Suomalaiset ovat ennenkin viettäneet aikaa mökeillä, mutta työn ja opiskelun muutokset, vapaa-ajan lisääntyminen sekä liikenne- ja viestintätekniikan kehitys ovat nostaneet ilmiön uudelle tasolle.

Maaseudun kannalta merkittävin monipaikkaisuuden muoto on vapaa-ajan asuminen. Suomessa on noin puoli miljoonaa kesämökkiä sekä lisäksi noin 100 000 vapaa-ajan asuntona käytettävää omakotitaloa, joita käyttää vuosittain arviolta 2,5–2,9 miljoonaa henkilöä. Kesäasunnoilla viivytään yhä pidempiä aikoja, ja ne ovat yhä paremmin varusteltuja mahdollistaen myös ympärivuotista käyttöä. Vapaa-ajan monipaikkaisuus siirtää tutkimuksen mukaan vuosittain 175 000 henkilövuotta kuntien välillä. Se vähentää kaupunkikuntien väestöä vuositasolla arviolta kolmella prosentilla ja lisää maaseutukuntien väestöä seitsemän prosenttia.

Ilmiölle luonteenomaista on, että vapaa-ajan monipaikkaisuus ei kohdistu maaseudulla kaikkiin kuntiin. Se keskittyy erityisesti järviseuville, rannikolle, saaristoon sekä suosituille matkailupaikkakunnille Lappia myöten. Vapaa-ajan asuntojen omistajat ovat keskimäärin vanhempia kuin suomalaiset yleensä, mutta asuntoa käyttää useimmiten laajempi perhe, jossa on myös nuorempia henkilöitä. Vapaa-ajan asuntojen omistajien tulotaso sen sijaan vastaa hyvin suomalaista keskiarvoa. Vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika on lisääntynyt. Kun vuoden 2016 Mökkibarometrin mukaan se oli 79 vuorokautta, vuoden 2021 kyselyssä vastaajat ilmoittivat

viettäneensä vapaa-ajan asunnollaan 103 vuorokautta vuonna 2020. Suunta on ollut johdonmukaisesti nouseva jo pitkään, vaikka koronapandemia nopeutti kehitystä.

Muita monipaikkaisuuden muotoja ovat opiskelusta tai pitkistä työmatkoista johtuva monipaikkaisuus, kausityö, perhesyistä johtuva monipaikkaisuus (esim. erillissuhteessa olevat yksinasujat, lasten vuoroasuminen, omaisten etähoiva) sekä pakotettu monipaikkaisuus (esim. vankilat). Karkeasti arvioiden noin 3,5–4 miljoonan suomalaisen elämä on tavalla tai toisella monipaikkaista.

Monipaikkaisuuden huomioon ottaminen muuttaa aluekehityksen kokonaiskuvaa. Kun kehitystä kuvattaessa otetaan tilastoidun väkiluvun (vakituinen asuinpaikka) lisäksi huomioon työpaikkojen ja kausiväestön sekä työmatkojen kehitys, ovatkin kausittaisesti kasvavat alueet yleisempiä kuin taantuvat alueet. Uusille kausittaisen kasvun alueille on tyypillistä paitsi alueen käytön muuttuminen kausittaiseksi, myös alueen käytön lisääntyminen. Kasvu on myös oletettua yleisempää, ja kasvuverkosto ulottuu läpi maan Etelä-Suomesta Lappiin asti. Taantuminen on aluerakenteessa aiemmin oletettua suppeampaa ja pirstoutunutta.

Maaseutualueilla monipaikkainen väestö kasvaa ja tulevaisuus näyttää valoisalta.

Useilla maaseutualueilla monipaikkainen väestö kasvaa samalla, kun vakituinen väestö vähenee. Suosituimmilla kausiasutuksen alueilla monipaikkaisuus on lisännyt pysyvää asutusta. Monipaikkaisuus rikkoo aluekehityksen perinteistä polkuriippuvuutta, jossa vakinaisen väestön väheneminen johtaa yleiseen aktiviteetin hiipumiseen. Monipaikkaiset ihmiset siirtävät mukanaan osaamista, kulutuskysyntää ja toimintaa yleisemminkin.

Monipaikkaisuuden valossa maaseudun tulevaisuus vaikuttaa valoisammalta, mutta uusi tapa käyttää alueita synnyttää uudenlaisia haasteita. Kausittain vaihteleva väestön määrä muuttaa palvelujen maantieteellistä kysyntää, mutta niiden onnistuneesta järjestämisestä on vähän kokemusta ja sekin on hajallaan. Sekä vastaanottavalla että luovuttavalla alueella tulee pystyä tarjoamaan palveluja joustavasti osa-aikaisen asumisen mukaisesti – monipaikkainenhan on osa-aikainen asukas sekä ykkös- että kakkospaikkakunnallaan.

Monipaikkaisuuden yhteydessä on nostettu esiin kaksoiskuntalaisuuden mahdollisuus. Tällöin kuntalaiset voisivat osallistua sekä ykkös- että kakkospaikkakunnalla. He olisivat oikeutettuja käyttämään niiden palveluja ja maksaisivat molempiin kunnallisveroja. Hallitus teetti asiasta vuonna 2018 selvityksen, jonka perusteella tuolloin pääteltiin, että kaksoiskuntalaisuuden toteuttaminen olisi hyvin monimutkaista ja edellyttäisi muutoksia perustuslakiin. Kaksoiskuntalaisuus on sittemmin ollut uudelleen esillä monipaikkaisuuden lisääntyneen pandemian yhteydessä.

Monipaikkaiset asukkaat voivat olla vastaavasti myös seurakunnan jäseniä vain sillä paikkakunnalla, jossa ovat virallisesti kirjoilla. Monipaikkaiset asukkaat kokevat tutkimusten mukaan jäävänsä sekä paikallisen kansalaisyhteiskunnan että muiden paikallisten toimijoiden horisontin ulkopuolelle ja toivovat enemmän osallisuutta paikallisiin yhteisöihin. Osa monipaikkaisista haluaa vetäytyä kakkospaikkakunnallaan omiin oloihinsa, mutta monet ovat myös kiinnostuneita osallistumaan. Heillä voisi olla jaettavana arvokkaita taitoja ja resursseja.

Monipaikkaisuus lisääntyy ja muuttaa tapaa, jolla asetumme elinympäristöihimme. Suomen maaseutu ei tyhjene, se muuttuu. Monipaikkaisuus haastaa kunnat ja seurakunnat toimimaan joustavammin ja sopeutumaan vaihtelevaan ihmisten määrään – myös uudenlaisia toimintatapoja ja -areenoita voi syntyä uudessa tilanteessa. Tällä hetkellä iso ongelma on, että monipaikkaisten on vaikea löytää tietoa paikallisista palveluista ja tapahtumista. Tässä sekä kunnat että seurakunnat voisivat olla aktiivisempia. Sekä etätyöntekijät että vapaa-ajan asukkaat tunnistavat yhteisöllisyyden kaipausta. Myös tarve tilojen, laitteiden tai vaikkapa harrastusvälineiden lyhytaikaiseen vuokraukseen on suurta.

Monipaikkaiset olisi saatava tuntemaan itsensä tervetulleiksi myös kakkosasunnon seurakuntaan. Kun Itä-Suomen yliopiston monipaikkaisuushankkeessa kysyttiin, millainen osallisuus kakkospaikkakunnan seurakunnassa kiinnostaisi, vastaajat mainitsivat esimerkiksi seurakunnan ystäväpalvelun, kristilliset tapahtumat ja kirkkokonsertit.

Maaseutuseurakunnat toimittavat kirkollisia toimituksia monien muiden seurakuntien jäsenille. Kastejuhlat, vihkiminen tai hautaan siunaaminen toivotaan usein järjestettäväksi suvun tai perheen tutulla ja läheisellä paikkakunnilla. Näihin toiveisiin seurakunnan työntekijäresurssit eivät voi ennakoiden aina valmistautua.

Monipaikkaisuus lisää myös osallisuuden mahdollisuuksia. Asuinpaikkaa vaihtavat, seurakunnan toiminnasta kiinnostuneet monipaikkaiset asukkaat tarjoavat mahdollisuuden tiivistää seurakuntien maaseutu-kaupunkiyhteistyötä. Samalla on syytä tarkastella, millaisia mahdollisia kuluja tai ”ansaintamahdollisuuksia” monipaikkaisuudesta avautuu seurakunnille. Vapaaehtoinen kannatusmaksu voisi olla yksi mahdollisuus. Olisiko kaksoisseurakuntalaisuus yhtä hankalaa järjestää kuin kaksoiskuntalaisuus vai tarjoaisiko se yhden uuden langan seurakuntien toiminnan moninaiseen kudokseen ja vastaisi paremmin tätä aikaa?

Vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika on lisääntynyt.

Monipaikkaiset asukkaat toivovat enemmän osallisuutta paikallisiin yhteisöihin.

Monipaikkaisuus haastaa seurakunnat toimimaan joustavammin ja sopeutumaan vaihtelevaan ihmisten määrään.

3. Maaseutuseurakuntien tilannekuva

Taloudellisesti ja toiminnallisesti tilanne eri hiippakunnissa ja seurakunnissa on hyvin vaihteleva. On paljon seurakuntia, joissa on päällä positiivisen kehityksen kierre. Toisaalta on seurakuntia, joissa eletään lähestulkoon lamaannuksen vallassa ja käsillä on kurjistumisen kierre.

Erilaisista tilanteista ja lähtökohdista huolimatta kirkon yhteinen vuoteen 2026 ulottuva strategia ohjaa kaikkien seurakuntien toimintaa. Strategian keskeiset valinnat kiteytyvät strategian nimessä: *Ovet auki* (ks. liite 1). Kirkon ovet on pidettävä auki, on lähdeittävä liikkeelle ihmisten keskuuteen

ja kutsuttava ihmisiä seurakunnan yhteyteen oltiinpa missä ympäristössä tahansa. Kirkon ovien tulee olla auki jokaiselle. Kirkon tehtävä ei kuitenkaan ole avata ovia pelkästään tässä maailmassa vaan avata ovi Kristuksen kautta taivaaseen. Kaikkeen tähän vaaditaan rohkeutta, näkyä, tahtoa ja yhteistä sitoutumista.

Työntekijöiden rekrytointiin tarvitaan kekseliäitä ratkaisuja

Monissa maaseutuseurakunnissa työtä tehdään hyvin pienillä työntekijäresursseilla. Esimerkiksi alle 4000 jäsenen seurakunnassa on tyypillisesti alle kymmenen palkattua työntekijää. Usein kullakin työalalla työskentelee ainoastaan yksi työntekijä. Pienissä seurakunnissa erilaiset yhdistelmävirat ovat tyypillisiä, jotta työntekijät voivat työskennellä kokoaikaisesti. Erityisosaaminen on pienissä seurakunnissa hyvin rajallista ja työ usein vahvasti henkilöitynyttä. Työntekijöiden jaksaminen ja ammattitaidon ylläpitäminen ovat pienten työyhteisöjen tavallisia haasteita.

Monissa maaseudun seurakunnissa on viimeisten vuosien aikana sopeutettu taloutta työntekijöitä ja kiinteistöjä vähentämällä. Työntekijäresurssit ovat monesti työmäärään nähden liian vähäisiä.

Maaseutuseurakunnissa on tällä hetkellä myös merkittäviä rekrytointin haasteita. Erityisen haastavaa on löytää muodollisesti päteviä ja kokeneita työntekijöitä. Rekrytointin haasteet koskevat kaikkia työntekijäryhmiä.

Seurakunnan yleisellä ilmapiirillä on merkittävä vaikutus työntekijöiden ja samalla myös vapaaehtoisten seurakuntalaisten toimintaan ja motivaatioon. Jäsenmäärän vähentyessä ja talouden kiristyessä seurakunnan johtamiselta vaaditaan paljon. Alavireisyyteen tottuminen on vaarallista seurakunnan toiminnan kannalta.

Pienen seurakunnan johtaminen edellyttää kirkkoherralta, talouspäälliköltä ja luottamushenkilöiltä määrätietoisuutta, muutosvalmiutta, rohkeutta ja kykyä strategiseen suunnitteluun. Maaseutuseurakuntien monien haasteiden voittaminen ja tulevaisuudennäkymien kirkastaminen edellyttävät valmiutta vahvaan strategiseen suunnitteluun ja johtamiseen. Seurakunnan jäsenpohjan muutokset ja talouden haasteet pakottavat monet maalaisseurakunnat älykkääseen sopeutumiseen.

Hyvinvointialueet, sote- uudistus ja seurakunnat

Maaseutupaikkakuntien näkökulmasta sote-uudistus voi tuoda sekä haasteita että mahdollisuuksia. Pienille paikkakunnille on tärkeää varmistaa julkisten palvelujen saavutettavuus. Uudistuksen myötä palveluiden keskittäminen suurempiin keskuksiin aiheuttaa hankaluuksia etäisyyksien ja liikkumisen kannalta.

Aiemmin seurakunnilla on ollut usein selkeä rooli yhteisöllisten ja ennakkoivien palveluiden tuottajana yhteistyössä muiden paikallisten toimijoiden kanssa. Tämä on toteutunut esimerkiksi perhetoiminnassa, ikäihmisten ryhmissä, yhteyksissä hoitolaitoksiin, perheneuvonnassa, sairaalasielunhoidossa sekä kriisityössä. Nyt seurakuntien on löydettävä oma roolinsa uusissa verkostoissa hyvinvointialueilla, perhekeskuksissa sekä sote-palveluissa.

Sote-uudistuksen tavoitteena on parantaa palveluiden yhdenvertaisuutta ja tarjota entistä kattavampia palveluja. Parhaimmillaan uudistus voi mahdollistaa esimerkiksi moniammatillisen yhteistyön ja verkostojen luomisen, mikä voi parantaa palveluiden laatua ja saatavuutta myös pienemmillä paikkakunnilla. Hyvinvointialueen päätöksissä pitää hyödyntää paikkakuntien paikallistuntemus, ottaa huomioon eri alueiden tarpeet ja paikalliset yhteisöt. Seurakuntien on tärkeää olla suunnitelmissa ja keskusteluissa mukana.

Seurakuntalaisten aktiivisuus

Yksi maaseutuseurakuntien voimavara ja vahvuus on yhteisöllisyys ja ihmiset – niin seurakuntalaiset, seurakunnan työntekijät kuin kaikki paikallisen yhteisön eri-ikäiset jäsenet. Suomen evankelisluterilaisen kirkon työntekijät ovat maailmanlaajuisesti tarkasteltuna poikkeuksellisen ammattitaitoisia, koulutettuja ja osaavia. Korkea koulutusaste antaa pohjan uskottavalle yhteistyölle muiden saman alueen vastaavien ammattialojen edustajien kanssa ja tekevät seurakunnasta luotettavan yhteistyökumppanin esimerkiksi diakonian ja kasvatuksen alueilla. Ammattilaisten osaamista on myös johtaa seurakuntatyötä niin, että aito yhteisöllisyys ja osallisuus toteutuvat. Seurakuntalaisten täysimääräinen toimijuus ja omistajuus sekä yhdessä tekeminen on ollut ja on tulevaisuudessakin tärkeä osa seurakunnan toimintakulttuuria.

Seuraavien vuosien aikana monien maaseudun seurakuntien on välttämätöntä etsiä myös uudenlaisia yhteistyön tapoja naapuriseurakuntien kanssa. Esimerkiksi yhteiset virat ovat yksi yhteistyön mahdollisuus.

Suurin ja tärkein voimavara eivät ole työntekijät vaan kaikki yhteisön jäsenet yhdessä.

Seurakunnan yleisellä ilmapiirillä on merkittävä vaikutus työntekijöiden ja samalla myös vapaaehtoisten seurakuntalaisten toimintaan ja motivaatioon.

Alavireisyyteen tottuminen on vaarallista seurakunnan toiminnan kannalta.

Seurakuntien vahvuudet nousevat paikallisista yhteisöistä

Maaseutuseurakuntien toiminnallinen voimavara on paikallisissa yhteisöissä. Maaseudulla tunnetaan ihmiset ja paikalliset toimijat. Yhteydet toimivat usein hyvin ilman kynnyksiä tai muodollisuuksia. Molemminpuolinen tunnettuus ja tuttuus hälventää pelkoja ja epäluuloja silloin, kun on opittu toimimaan yhdessä. Kunkin alueen ja yhteisön omaleimaisuuden ja erityisyyden tarkka näkeminen on aina keskeinen lähtökohta paikallisessa suunnittelussa.

Monille maaseudun seurakunnille leimallista on vahva yhteisöllisyys ja paikalliset perinteet. Seurakunnan asiat kiinnostavat ja herättävät keskustelua. Esimerkiksi seurakuntavaaleissa maaseudun seurakunnissa on keskimäärin korkeammat äänestysprosentit kuin kaupunkiseurakunnissa. Toisaalta tilanteen moninaisuutta kuvastaa se, että useissa

jäsenmäärältään pienissä maaseudun seurakunnissa joudutaan järjestämään sopuvaalit, koska seurakuntavaaliehdokkaita ei löydy tarpeeksi.

Seurakuntalaisten osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen on maaseudun seurakuntien tulevaisuuden yksi elinehto. Yhteisen tekemisen ja seurakuntalaisten osallisuuden toteutuessa pienessäkin maalaisseurakunnassa voidaan toteuttaa monipuolista seurakuntaelämää ja esimerkiksi viettää rikasta jumalanpalveluselämää.

Perinne voi olla myös taakka, jota tehdään vain siksi, koska ennenkin on näin toimittu. Sen vuoksi kaikkea tekemistä on aina katsottava tavoitteista käsin ja uskallettava arvioida toteutusta myös kriittisesti. Toisinaan on annettava jonkin perinteen loppua, jotta on tilaa uudelle.

Yhteisössä elämisen keskellä konkretisoituu kirkon strategian ytimessä oleva usko, toivo ja rakkaus. Lähimmäisenrakkaudessa aukeaa kirkon ydinolemus, joka perustuu jokaisen yksittäisen ihmisen toimeliaisuuteen ja suuntautuu niin tuttuun kuin tuntemattomaan avun tarvitsijaan. Yhteys toiseen vierellä kulkijaan, hänen silmiensä ja kasvojensa näkeminen on arkinen ja samalla vallankumouksellinen asia, joka alleviivaa kirkon voimavarojen nousemisen ruohonjuuresta ja jokaisen seurakuntalaisen jakamasta katseen armosta.

Maaseutuseurakuntien merkittävä toiminnallinen voimavara on paikallisissa yhteisöissä.

Molemminpuolinen tunnettuus hälventää pelkoja ja epäluuloja silloin, kun on opittu toimimaan yhdessä.

Seurakunnan voimavarat ja vahvuudet nousevat usein oman yhteisön ja ympäröivän yhteisön ominaisuuksista.

Seurakunnan toiminta, digitaalisuus ja yhteistyö voimavarana

Kaikilla kirkon jäsenillä tulisi periaatteessa olla tasapuoliset mahdollisuudet saada seurakunnan palveluja. Maaseudulla usein jo pelkästään pitkät välimatkat synnyttävät haasteen seurakunnan toimintaan osallistumiselle. Tyypillisesti maaseudun seurakunnissa palvelujen monipuolisuus on suurempia kaupunkiseurakuntia vähäisempää. Seurakuntien kokoerot ja talouden reunaehdot asettavat eri seurakuntien jäsenet epätasa-arvoiseen asemaan.

Seurakunnan ns. kokoavaan toimintaan osallistutaan tällä hetkellä maaseutuseurakunnissakin aikaisempaa vähemmän. Isolle osalle maaseudulla asuvista seurakuntalaisista merkittävin ”saarnatuoli” on nykyään valtakunnallinen, alueellinen tai paikallinen media.

Seurakunnat tunnistavat ja ymmärtävät oman alueensa erityispiirteitä laajasti esimerkiksi diakonian arkikokemuksen kautta. Maaseutualueilla erityisen haasteen tuo ikäihmisten oman toimijuuden väheneminen väestön ikääntyessä.

Yhteiskunnan tavoite on mahdollistaa omassa kodissa asuminen mahdollisimman pitkään. Silti erityisesti harvaan asutulla maaseudulla omassa kodissaan asuva ikääntynyt henkilö voi jäädä riittävän yhteiskunnan tuen ulkopuolelle pitkien välimatkojen ja sote-sektorin työntekijäpulan vuoksi. Seurakunta voi toimia yhteistyössä julkisen sektorin kanssa riittävän tuen turvaamiseksi ja yksinäisyyden lieventämiseksi. Vapaaehtoistyön avulla voidaan tuottaa ystävä- ja lähimmäispalvelun tukea.

Kasvatuksen kentällä työ on merkittävää, vaikka kokoontuvat ryhmät voivat olla pieniä. Harrastus- ja osallistumismahdollisuuksia on vähemmän kuin kaupungeissa. Siksi seurakunnan läsnäolo perheiden elämässä on tulevaisuuden teko. Mahdollisuuksia voi vahvistaa tekemällä yhteistyötä naapuriseurakuntien kanssa.

Seurakuntien tuottama tai yhteistyössä toteuttama kulttuuri- ja musiikkitoiminta on monilla paikkakunnilla merkittävä hyvinvointia vahvistava toimintamuoto. Yhtäältä kirkkotila on tärkeä musiikin paikkana, ja seurakuntien kirkkomuusikot muodostavat koko Suomessa laajimman ammattimuusikoiden verkoston. Monipuolinen ja yhteisöllinen seurakuntien musiikkityö voi avata myös aivan uusia uria.

Seurakuntaliitoksilla on ollut vaikutusta säännölliseen jumalanpalveluselämään ja seurakunnan muuhun toimintaan. Seurakunnat joutuvat tekemään valintoja siitä, miten paljon toimintaa on tarjolla eri puolilla seurakuntaa. Säännöllisiä messuja ei järjestetä aina kaikissa paikkakunnan kirkoissa. Tämän vuoksi matka kirkkoon voi olla välimatkojen takia kovin pitkä. Matkakustannusten kasvu vaikuttaa seurakuntalaisten osallistumisaktiivisuuteen.

Uudenlaisen tekniikan hyödyntäminen synnyttää uusia mahdollisuuksia maaseudun seurakuntien toiminnalle. Monissa maaseutuseurakunnissa jumalanpalvelusten ja muiden tilaisuuksien striimaukset saavat paljon katselukertoja ja mahdollistavat osallistumisen ajasta ja paikasta riippumatta. Etäyhteyksien avulla on mahdollista toteuttaa myös kerho-, diakonia- ja jopa kuoro toimintaa.

Seurakunta elää mukana jäsentensä iloissa ja suruissa. Seurakunnat tarjoavat asiakkaalle maksutonta ammatillista parisuhteen tukea sekä sielunhoitopalveluita. Useimmilla seurakunnilla on sopimukset lähialueen perheasiainneuvottelukusten ja sairaalasielunhoidon kanssa. Etäosallistuminen on mahdollistanut uudella tavalla myös perheneuvonnan palvelut sekä sielunhoidolliset keskustelut.

Maatalousyrittäjien hyvinvointia ja perheitä tukevat hankkeet ovat tärkeitä ja näissä seurakuntien on tärkeää olla paikallisina yhteistyökumppaneina. Maatalousyrittäjien ahdinko on kasautunut viime vuosina ja tilojen sekä yritystoiminnan kannattavuus on heikko. Maatalousyrittäjien kokema henkinen paine tai uupumus ei vaikuta pelkästään yhden tilan tai perheen elämään, vaan heijastevaikutus on laaja koko ympäröivään yhteisöön.

Maaseutuelinkeinot joutuvat myös vastaanottamaan ja kantamaan raskasta taakkaa mielipidekirjoitusten, poliittisten ja arvokeskustelujen keskellä. Näiden keskustelujen keskellä seurakunnissa pitää huomioida paineiden keskelle joutuneiden yksilöiden ja perheiden jaksaminen. Viljeleminen on kunnioitettava kutsumus ja ainut mahdollisuus ruoan tuottamiseen ja huoltovarmuuden ylläpitämiseen.

Maaseutuyrittäjien ja maaseudulla asuvien henkisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi seurakuntien on tärkeää olla mukana verkostoissa ja tiiviissä yhteydessä sidosryhmiin, jotta yrittäjien työkykyä vahvistetaan ja tuetaan.

Perinteisesti kirkolla on nähty suuri merkitys yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä ja yhteiskunnallisena sovittelijana sekä lohdun, toivon ja turvan tuojana kriisien keskellä. Tämä edellyttää sekä suurta luottamusta että kykyä vuoropuheluun erilaisten ihmisten välillä. Tässä seurakunnan työntekijöiden merkitys on erittäin suuri. Erilaiset yhteiskunnalliset kriisit ovat osoittaneet sen, että kirkossa henkisen ja hengellisen tuen tarjoaminen ja kriisiosaaminen on korkealla tasolla ja se kehittyy edelleen. Kirkko on paikka kaikille alueen ihmisille yhteisöllisen surun keskellä, ja kirkossa osataan myös antaa tilaa hiljaiselle suremiselle.

Millainen seurakunta on kiinnostava, houkutteleva ja kutsuva myös vähemmän aktiivisen seurakuntalaisen näkökulmasta?

Kohti ekologista kestävyttä ja hiilineutraalia kirkkoa

Kirkon neljäs tulevaisuusselonteko ”Siunauksen signaalit” julkaistiin marraskuussa 2022. Selontekoon koottiin eri puolilta Suomea ja hiippakuntia ihmisten arjen tasolta tietoa siitä, mitä ihmiset pitävät elämässään tärkeimpinä sisältöinä ja asioina. Tulevaisuudentutkimuksessa arvostetaan yhä enemmän ihmisten kokemusmaailmasta nousevaa ”merkitystietoa”, sillä sen ajatellaan vaikuttavan tulevaisuuteen suuntaan. Selontekoon kootussa aineistossa korostuu vahvasti luonnon merkitys. Merkille pantavaa oli, että luonnon merkitys nostettiin yhtä tärkeänä esille sekä pohjoisessa että etelässä, maaseutupaikkakunnilla ja suurissa kaupungeissa, järjestetyissä keskusteluissa.

Luontokato ja ilmastokriisi vaikuttavat entisestään nostaneen luonnon merkitystä myös hengellisen kokemuksen lähteenä ja hiljentymisen paikkana. Tulevaisuudessa nousevana asiana nähdään *luontohengellisyyden ja -kokemuksellisuuden sekä näiden yhteyden hyvinvointiin*.

Perustehtävänsä mukaisesti kirkko painottaa ekologista oikeudenmukaisuutta eli kaikkien ihmisten oikeutta terveeseen ympäristöön ja luonnonvarojen kestäväan käyttöön. Kestävyystavoitteiden edistämiseksi tarvitaan yhä määrätietoisempaa köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä, luonnon monimuotoisuuden suojelemista ja ekososiaalista vastuullisuutta kaikessa toiminnassa.

Kirkko korostaa toiminnassa ja julistuksessaan luomakunnan ainutlaatuisuutta ja kunnioittamista. Tämä sisältää muun muassa ympäristön tilan seuraamisen, luontokasvatuksen ja ympäristötietoisuuden edistämisen seurakunnissa.

Kirkon ilmastotyössä on sitouduttu ilmastonmuutoksen torjuntaan ja vähentämään kirkon toiminnasta ja kiinteistöistä aiheutuvia haitallisia kasvihuonekaasupäästöjä. Kirkon ympäristödiplomi sisältää energiatehokkuuden parantamista seurakuntien kiinteistöissä,

uusiutuvien energiamuotojen käytön edistämistä ja päästöjen kompensointia esimerkiksi hiilinielujen kautta. Ympäristöohjelma kannustaa kestävään kulutukseen ja resurssien säästeliääseen käyttöön. Tämä voi sisältää esimerkiksi luonnonvarojen kestävä käytön edistämistä seurakunnan toiminnassa, jätteiden vähentämistä ja kierrätystä sekä vastuullisten hankintojen ja ruokavalintojen tukemista.

Ekoteologian ja ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteiden merkitys yksittäisen kristityn uskon ja seurakunnan toiminnan yhteydessä on kasvava. Yhä useammassa seurakunnissa ja kirkollisissa järjestöissä järjestetään esimerkiksi ekoteologiaan perustuvia hengellisiä tilaisuuksia ja uskonnollista opetusta sekä edistetään ekososiaalista vastuullisuutta yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa kotimaassa ja kansainvälisessä yhteistyössä.

Luonnon merkitys ihmisten kokeman pyhän kohtaamisessa, mielenterveyttä edistävä metsästä saatu terapeuttinen ja hyvinvointia vahvistava vaikutus sekä luonnon harmoniasta nauttimisen mahdollisuus ovat erityisen suuria maaseudun voimavaroja. Esimerkkejä luontohengellisyyden uusista muodoista ovat koulutukset, metsäkirkot, luontoretket ja pyhiinvaellukset.

Luonnon merkitys ihmisten kokeman pyhän kohtaamisessa sekä luonnon harmoniasta nauttimisen mahdollisuus ovat erityisen suuria maaseudun voimavaroja.

Seurakunnan talous nojaa taloustietoon ja -ennusteisiin

Seurakuntien taloudellinen tilanne vaihtelee merkittävästi. Taloudelliset haasteet voivat johtua erisyyttä, mutta niissä on myös yhteisiä piirteitä, kuten jäsenmäärän väheneminen, kiinteistöjen määrä ja kunto sekä suuri lainamäärä. (Liite 2)

Seurakuntien verotulot vaihtelevat merkittävästi jäsentä kohti. Esimerkiksi vuonna 2021 Brändö-Kumlingen seurakunnassa verotuloja kertyi jäsentä kohti 441,70 euroa, kun taas kuudessa seurakunnassa verotulot jäsentä kohti jäivät alle 200 euron. Verotulokertymän lasku on kaikissa seurakunnissa odotettavissa, koska kirkkoon kuuluvien määrän ennustetaan pienenevän.

Seurakuntien talouden tasapainottamisessa on tärkeää hyödyntää myös muita tuloja, kuten metsätuloja, vuokratuloja ja maankäyttökorvauksia. Nämä tulot jakautuvat kuitenkin epätasaisesti seurakuntien kesken, samoin kuin verotulokertymä.

Seurakunnilla ei ole käytössä kuntien kaltaisia verotulojen tasausjärjestelmiä. Kuntien tasauslaskelmassa kuntien asukaskohtaista laskennallista verotuloa verrataan koko maan keskimääräiseen asukaskohtaiseen laskennalliseen verotuloon, josta käytetään nimitystä tasausraja. Mikäli laskennallinen verotulo on pienempi kuin tasausraja, kunta saa tasauslisää.

Myös kunnille jaettavassa valtionosuuksien laskennassa huomioidaan yhteensä useita eri perusteita: mm. ikärakenne, syrjäisyys, sairastavuus ja työpaikkaomavaraisuus. Seurakuntien verotulojen täydennysavustus taas jaetaan Kirkkojärjestyksen 8 § mukaan seuraavasti:

Kirkkohallitus myöntää kirkon keskusrahastosta verotulojen täydennystä seurakunnalle tai seurakuntayhtymälle, kun tämän laskennallinen kirkollisvero läsnä olevaa jäsentä kohden alittaa kunnan asukastiheyden ja seurakunnan tai seurakuntayhtymän jäsenmäärän mukaan määräytyvän tasoitusrajan. Tasoitusraja on sen mukaan kuin kirkkohallitus tarkemmin päättää 65–80 prosenttia kaikkien seurakuntien läsnä olevaa jäsentä kohden laskettujen laskennallisten kirkollisverojen keskiarvosta.

Yhteiskunnan muutos pakottaa seurakunnat muuttumaan

Seurakunnat ovat hengellisiä yhteisöjä, mutta myös julkisoikeudellisia organisaatioita ja veronsaajia. Seurakuntaa koskevat kolmatta sektoria tarkemmat vaatimukset, jotka liittyvät muuan muassa julkisuuteen, kaksikielisyyteen, rekrytointiin, yhteisten tehtävien hoitoon (ml. hautatoimi) ja vaaleihin. Pienen työyhteisön on usein vaikeaa toteuttaa nuo kaikki vaatimukset ja samalla panostaa merkittävästi hengelliseen työhön sekä huolehtia työntekijöiden työhyvinvoinnista.

Seurakunnan talouden ja hallinnon henkilöstön resurssien puute voi estää pitkän aikavälin suunnittelun ja kehittämisen. Muuttuvat ohjeistukset, kuten talousarvio- tai tietosuojaohjeistukset, lisäävät kuormitusta ja vaativat nopeaa toimeenpanoa ilman riittävää valmistelua.

Kirkko tarvitsee myös tulevaisuudessa osaavia ja koulutettuja kirkon työntekijöitä. KEVA:n tilastojen mukaan kirkon työntekijöistä jää eläkkeelle noin 40 prosenttia seuraavan kahdeksan vuoden kuluessa. Kun kirkon virkoihin kouluttavat organisaatiot ovat kaukana, rekrytointiongelmien kasautuvat. Tarvitaan siis osaavan henkilöstön, luottamushenkilöiden ja seurakuntalaisten yhteistä työtä seurakunnan parhaaksi sekä myönteistä viestintää kirkon työn merkityksellisyydestä ja monipuolisuudesta myös maaseutuseurakunnissa.

Talouden ja hallinnon ammattilaisten sekä luottamushenkilöiden tulisi tunnistaa tarve resurssien ennakkointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen. Jos resursseja ei ole, on tunnistettava tarve muuttaa nykyistä toimintatapaa.

Muutoksen toteuttaminen voi tarkoittaa seurakunnan rakennemuutosta, joka vaatii luottamusta ja rohkeutta. Johtavilta viranhaltijoilta ja luottamushenkilöiltä edellytetään rohkeutta ja vastuunkantoa mahdollisesti epäsuosittujen päätösten tekemisessä.

Kirkkohallitus on julkaissut kriisiytyvän seurakunnan mittarit, joiden avulla seurakunnan on arvioitava talouden ja hallinnon nykytilaa ja tulevaisuutta. Jos kriisimittarit täyttyvät, seurakunnan on ryhdyttävä toimenpiteisiin tai tarvittaessa tuomiokapitulin on valmisteltava muutosprosessia. Muutos voi tarkoittaa toiminnan muuttumista itsenäisenä seurakuntana tai liitoksessa toisen seurakunnan kanssa.

Sote-uudistuksen myötä hyvinvointialueiden hallinto siirtyy maakuntien keskuskaupunkeihin, mikä lisää seurakuntien merkitystä paikallisessa identiteetissä.

Muuttoliike suuntautuu suurempiin kaupunkeihin, mutta vainajat haudataan usein syntymäpaikkakunnalleen eikä tätä ilmiötä pystytä seuraamaan kirkon tilastoista, koska hautauksia ei tilastoida hautausmaittain.

Yhteensä 158 seurakunnassa hautaustoimen maksutuotot eivät kata edes 20 prosenttia hautaustoimen kokonaiskuluista. Seurakunnan jäsenet subventoivat siis hautaustoimea kirkollisverolla. Kirkkohallituksen ohjeiden mukaan maksutulojen tulisi kattaa 20–25 prosenttia hautaustoimen kokonaiskustannuksista. Hautatoimessa seurakuntien vastuita tulisi tarkastella 25 vuoden jaksoissa, ja kaikkien investointien, maksujen ja ohjeiden tulisi tähdätä seurakunnan vastuiden hoitamiseen myös useiden vuosikymmenten päästä.

Samankaltaista 25 vuoden perspektiiviä tulisi käyttää myös seurakunnan kiinteistötoimessa. Maaseudulla seurakunnilla on paljon kiinteistöjä, jotka ovat vähällä käytöllä tai peruskorjauksen tarpeessa. Monilla maalaisseurakunnilla on vaikeuksia ylläpitää edes välttämättömiä kiinteistöjä. Kiinteistöjen arvo on monin paikoin sulanut ja kiinteistökauppa on vaikeaa, mutta julkisia tiloja koskevat velvoitteet kiristyvät. Kirkkojen peruskorjaukset ovat merkittävä taloudellinen haaste. Maaseutuseurakunnat ovat luopuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana merkittävästä määrästä kiinteistöjä, ja tämä kehitys jatkuu myös tulevaisuudessa.

Väestön vähetessä paluu perinteisempään "kirkko keskellä kylää ja kaikki tapahtumat kirkossa" -toimintaan voi olla edessä useissa seurakunnissa. On tärkeää tukea maaseutuseurakuntia suomalaisen kulttuuriperinnön säilyttämisessä.

Seurakuntatalouden päätöksiä ei voida perustaa pelkästään toiveeseen, että jäsenmäärän lasku hidastuisi tai pysähtyisi. Tulevaisuudessa useammassa seurakunnissa on vähemmän jäseniä, henkilökuntaa, rahaa ja kiinteistöjä. Tähän sopeutuminen voi tapahtua joko ennakoiden ja hallitusti tai äkillisesti ja kaoottisesti.

Taloudellinen sopeutuminen voi tapahtua joko ennakoiden ja hallitusti tai rysähtäen ja kaoottisesti.

Jäsenkehitys haastaa seurakuntia

Jäsenkehitys muodostaa haasteen suurelle osalle maaseudun seurakunnista. Ennusteiden mukaan useat maaseutuseurakunnat menettävät merkittävän osan jäsenistöstään seuraavan kymmenen vuoden aikana. Jäsenmäärä voi vähentyä jopa viidenneksellä. Kuitenkin muutamissa maaseutumaisissa seurakunnissa, jotka sijaitsevat suurempien kaupunkien läheisyydessä, jäsenmäärä voi lievästi kasvaa johtuen korkeammasta syntyvyydestä ja positiivisesta muuttoliikkeestä.

Taloustutkimukselta tilatun jäsensegmentoinnin perusteella kirkon jäsenistöstä voidaan rakentaa neljä erilaista jäsenyyppiä, joiden suhde kirkkoon ja yleisemmät arvot ovat keskenään erilaisia. Nämä jäsensegmentit ovat perinteiset uskonnolliset, maltilliset peruskristityt, konservatiiviset kristillisyydestä vieraantuneet ja liberaalit kirkosta etääntyneet (ks. liite 3). Tarkastelu ja jäsenanalyysi perustuu elokuussa 2022 kerättyyn Arvot360 Kirkko -aineistoon (N=3083).

Aineiston perusteella maaseutu-Suomessa kirkon asema on vahvempi kuin kaupungeissa. Suhtautuminen kirkkoon ei kuitenkaan ole jakautunut tasaisesti. Osa väestöstä on etäännytynyt kristillisyydestä, suuri osa on vieraantunut oman alueensa seurakunnan toiminnasta ja osa toimii seurakunnassa hyvin aktiivisesti. Maaseudulla myös maltillinen ja osin passiivinen peruskristillisyyttä vaikuttaa elävän kohtuullisen vakaana. Silti kirkon ja seurakuntien asema on kaiken kaikkiaan ikärakenteen, muuttoliikkeen ja kirkosta eroamisen perusteella heikkenemässä.

Mitä syvemmälle maaseudulle mennään, sitä vahvempana perinteinen uskonnollisuus esiintyy. Kääntäen voidaan arvioida, että kaupunkien vaikutus heikkenee, mitä kauemmas kaupunkialueista mennään. Tällä vaikuttaa olevan yhteys erityisesti muuttoliikkeeseen, joka on vilkkaampaa kaupunkien läheisyydessä. Perinteisin uskonnollisuus esiintyy useimmiten siellä, missä omilta juurilta muuttaminen on ollut vähäisintä.

Kirkolta ja seurakunnalta odotetaan kirkosta etäänntyneempien liberaalien osalta jossain määrin erilaisten asioiden korostamista kuin seurakuntaa lähempänä olevissa ryhmissä. Liberaalit näkemykset ovat maaseutu-Suomessa vähemmistössä, ja segmenttien määriä arvioitaessa ne jäävät vähemmistöön seurakunnissakin. Maaseudulla kristillisyyttä vaikuttaa kytkeytyvän yhteiskunnalliseen ja poliittiseen mahdollisesti uudella tavalla.

Kirkkoon kuulumisen aste maaseudulla on korkeampi kuin kaupungeissa. Myös jäsenyyteen liittyvät aiheet eroavat siten, että kaupungeissa niitä, jotka suunnittelevat tai ennakoivat kirkosta eroamista, on jonkin verran enemmän. Sen sijaan kirkkoon kuulumattomien osalta ennakoitu aie liittyä takaisin seurakunnan jäseneksi ei vaihtelee maaseudun ja kaupunkien välillä.

Jumalanpalveluselämään harvoin osallistuvien osuus maaseudulla on merkittävästi suurempi. Samoin kaupungeissa on selvästi enemmän niitä, jotka eivät koskaan käy jumalanpalveluksessa. Oman hengellisyyden harjoittamisessa (rukoileminen, Raamatun lukeminen) ei kuitenkaan ole yhtä suurta eroa kuin kirkkoon kuulumisen osalta.

Maaseudulla usko kristinuskon opettamaan Jumalaan on yleisempää kuin kaupungeissa. Lapsuudenkodin uskonnollinen kasvatusta poikkeaa tämän kyselyn mukaan maaseudun ja kaupunkien välillä vain vähäisesti, joskin niiden osuus, jotka kokivat saaneensa uskonnollisen kasvatusta, on maalla suurempi. Pienet erot maaseudun ja kaupungin välillä selittyvät todennäköisesti sillä, että erot maaseudun aluetyyppien välillä ovat suuret. Kaupungin läheisellä maaseudulla väestön rakenne ja elintavat muistuttavat enemmän kaupungeja kuin ydin- ja harvaan asutun maaseudun tilannetta. Tästä kertoo myös se, että kirkon merkitys henkilökohtaisesti tärkeänä yhteisönä ei kyselyaineiston valossa eroa kaupunkien ja maaseudun välillä. Seurakunnan toiminta kuitenkin tunnetaan maalla selvästi paremmin ja siihen ollaan myös suhteellisesti tyytyväisempiä.

Odotus kirkon yhteiskunnallisesta roolista on kaupungissa korkeampi, maalla kirkon nähdään hieman enemmän olevan ennen kaikkea hengellinen yhteisö, jonka tulee pitäytyä siihen rooliin. Selvästi useampi maalla on sitä mieltä, että kirkon tulisi tiukemmin pitäytyä Raamatun opetukseen.

Kirkon resurssien käyttöön kohdistuvien toiveiden osalta maalla korostuu lievästi jumalanpalveluselämä, lapsi- ja perhetyö, rippikoulu, hautaaminen ja hautausmaat. Esimerkiksi

toive arkkuhautauksesta on maalla korkeampi kuin kaupungeissa. Kaupungeissa puolestaan korostuu voimakkaasti yhteiskunnallisen työn - tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden, oikeudenmukaisuuden ja ulkopuolisuuden ehkäisyn tavoitteet.

Kirkolta odotetaan kaupungeissa selvästi enemmän toimintaa ja kannanottoja (osin poikkeavia, erityisesti vähemmistöoikeuksien osalta) kuin maalla. Seurakuntien ja kirkon näkyvyyteen julkisessa elämässä suhtaudutaan myönteisemmin maalla (esimerkiksi koulutyö, sairaalatyö ja hengelliset radio-ohjelmat). Seurakunnan viestintää itselleen haluaisi maalla sosiaalisen median kuten Facebookin kautta useampi kuin kaupungissa, seurakuntalehden kautta taas harvempi. Arviot siitä, miksi seurakuntavaaleissa ei äänestetä vaihtelevat huomattavasti maaseudun ja kaupungin välillä.

Tulevaisuuden suhteen maalla ollaan hieman pessimistisempiä, kaupungeissa toiveikkaampia, erityisesti talouden kehittymisen osalta. Aineisto on kerätty ennen energian ja polttoaineiden hinnannousua, joten asenteet ovat tässä mielessä pysyvämpiä kuin akuutissa hintakriisissä. Niiden osuus, joilla on jonkinlaisia taloudellisia ongelmia, on maalla suurempi.

Kulttuurisesti maaseutu ja kaupunki eroavat toisistaan paljonkin esimerkiksi kiinnostuksen kohteiden osalta. Maalla luonnossa liikkuminen, puutarhanhoito, käsityöt, lemmikkien kanssa ajan viettäminen, rakentaminen ja remontointi korostuvat voimakkaasti kaupunkiin verrattuna.

Perinteisyys ja traditioihin kiinnittyminen merkitsee selvästi enemmän maaseudulla. Uskonnon suoranainen merkitys elämän vastausten lähteenä ei kuitenkaan eroa yhtään – uskonnon korostuneempi asema saattaa välittyä juuri perinteen arvostamisen ja totuttuun elämänmenoon kiinnittymisen kautta.

Maaseudulla ollaan vähemmän jyrkästi tasa-arvon kannalla. Esimerkiksi samaa sukupuolta olevien vihkimisen suhteen ero on merkittävä. Seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin lisäämiseen liittyvät asenteet ovat maalla varautuneempia, ja se erottaa maaseudulla ja kaupungeissa asuvia vahvasti myös odotuksissa kirkon suuntaan.

Samoin ilmastonmuutoksen torjumiseen liittyvä muutosvalmius on merkittävästi korkeampi kaupungeissa. Kaupungeissa useampi on valmis rajoittamaan omaa elämäänsä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Suhtautumisessa ilmastotoimenpiteisiin ja vihreään siirtymään saattaa kasvaa merkittävä jakolinja kaupunkien ja maaseudun välille.

Näiden jännitteiden ja jakolinjojen keskellä on tärkeää tukea eri tavalla ajattelevien kohtaamista sekä luoda toimintamalleja ja menetelmiä dialogin kehittämiseen.

Perinteinen uskonnollisuus ei katoa maaseutupitäjistä lähivuosina, mutta se heikkenee.

Seurakunnan toiminta tunnetaan maalla selvästi paremmin kuin kaupungeissa ja siihen ollaan myös suhteellisesti tyytyväisempiä.

Perinteinen uskonnollisuus heikkenee myös maaseutupitäjissä

Jäsentarkastelussa käytettiin kaupunki- ja maaseutualueiden yhdistettyjen luokkien jaottelua. Tarkasteltaessa maaseutua erillisissä luokissa huomataan erojen olevan suuria erilaisten maaseutualueiden välillä, kun taas kaupungin ja maaseudun väliset erot monissa asioissa ovat olemattomia.

Maaseutualueiden eroavaisuuksia on perustellumpaa arvioida keskenään kuin kaupungin ja maaseudun välillä olevia eroja. Myös kaupungeissa on havaittavissa merkittäviä eroavaisuuksia sisempien kaupunkialueiden ja muiden kaupunkialueiden välillä.

Suomalaisen kaupungistumisen tilannetta kuvaa, että alueiden välinen ero on voimakkaimmillaan sisemmän kaupunkialueen ja maaseudun välillä. Vastaavasti harvaan asuttu maaseutu ja ydinmaaseutu sekä toisaalta maaseudun paikalliskeskukset ja kaupungin läheinen maaseutu eroavat alueina toisistaan eri astein.

Ikärakenne on erilainen kaupungin läheisen maaseudun ja ydinmaaseudun välillä, koska ensin mainittu on kaupunkien työssäkäyntialuetta, jälkimmäinen ”perinteistä maaseutua”. Nykyistä maaseudun ja kaupungin välistä eroa tarkastellaan keskellä meneillään olevaa muutosprosessia.

Seurakunnan tulevaisuuden kannalta on arvioitava tarkkaan väestökehitystä. Yksinkertainen ennuste voidaan laskea käyttämällä segmenttien ikäjakaumia ja olettamalla, että ihmiset pysyisivät samanlaisia suhteessaan kirkkoon (eli säilyvät samassa segmentissä) läpi vuosien ja että nuorimpia ikäluokkia syntyy yhtä paljon kuin nyt. Silloin segmenttien osuudet olisivat vuonna 2040 verrattuna nykyiseen seuraavat:

Perinteiset uskonnolliset	72 %
Maltilliset peruskristityt	85 %
Konservatiiviset vieraantuneet	80 %
Liberaalit kirkosta etäännyneet	86 %

Kaikkiin segmentteihin kuuluvien määrä vähenee mutta perinteisten uskonnollisten määrä eniten. Kahdessakymmenessä vuodessa perinteinen uskonnollisuus heikkenee merkittävästi. Samalla heikkenee seurakunnan tavoitavuus, ellei kyetä löytämään keinoja vahvistaa yhteyttä kirkosta ja seurakunnasta etäämmälle ajautuneisiin segmentteihin.

Tutkimusaineiston pohjalta voidaan arvioida, miten meneillään oleva muutos heijastuu seurakuntien toimintaympäristöön ja -edellytyksiin. Maaseudulla kirkon ja seurakunnan asema osana arkea on vakiintuneempi kuin kaupungeissa. Perinteisyyden arvostus kirkkoa kohtaan on maaseudulla jossain määrin kaupunkeja korkeampaa ja suhtautuminen muutoksiin varauksellisempaa.

Maaseudulla asuvat ovat keskenään erilaisempia, kuin maaseudulla asuvat verrattuna kaupungissa asuviin suhtautumisessaan seurakuntaan. Seurakuntatoiminnan kannalta maaseutua ei ole perusteltua tarkastella yhtenäisenä ilmiönä ja alueena, vaan erilaisten maaseutualueilla asuvien ryhmien ja niiden ihmisten tarpeiden kannalta.

Kirkolla ei kuitenkaan ole maaseudulla, eikä edes ydinmaaseudulla, vankumatonta asemaa. Edellä mainitut alueelliset erottelut muodostavat käyttökelpoisen luokittelun tarkastella kirkon ja seurakuntien asemassa tapahtuvia muutoksia ja johtaa tarvittavia muutoksia seurakunnan toimintaan.

Suhteessa seurakuntaan maaseudulla asuvat ovat keskenään erilaisempia kuin maaseudulla asuvat verrattuna kaupungissa asuviin.

4. Toimenpidesuosituksia

Maaseutulinjausten suosituksilla pyritään varmistamaan, että kirkko voi olla tulevaisuudessa armon ja pyhän vaalija sekä kestävä ja toivon ääni maaseutuseurakunnissa ja maaseutuyhteisöissä.

Lähimmäisenrakkaus, tulevaisuuden toivo ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus viitoittavat maaseudun ja maaseutuseurakuntien tilannekuvan pohjalta muotoiltuja toimenpidesuosituksia.

Kirkkohallitus maaseutuseurakuntien tukena

Kirkkohallituksen tehtävänä on

- Pitää esillä monipaikkaisuuden mahdollisuuksia ja arvioida kaksoisjäsenyyden mahdollisuuksia ja haasteita seurakunnille, esimerkiksi tarkastella mallia tukijäsenyydestä, jossa paikkakunnan osa-aikaiset asukkaat voivat kirjautua myös ”kakkoseurakuntaan”.
- Muotoilla Maaseutupolitiikan neuvoston olemassa olevan välineen pohjalta malli maaseutuvaikutusten arvioimiseksi kirkossa sekä ottaa malli käyttöön kokonaiskirkon päätöksenteossa sekä tukea seurakuntia maaseutuvaikutusten arvioinnissa.
- Ottaa huomioon maaseutunäkökulma uuden strategiakauden valmistelutyössä.
- Kehittää kirkon keskusrahaston avustusjärjestelmiä. Vahvistaa kokonaiskirkollista yhteisvastuullisuutta taloudellisesti heikkojen maaseutuseurakuntien selviämiseksi.
- Seurata maaseutuseurakuntien erityiskysymyksiä ja tämän linjauspaperin suositusten etenemistä.
- Vaikuttaa kirkon työnantajamielikuvaan yhdessä kirkon alan koulutusta järjestävien oppilaitosten kanssa, jotta kirkon työ näyttäytyy kiinnostavana ja merkityksellisenä.

- Huomioida oppilaitosten ja täydennyskoulutuksen sijainnin vaikutus rekrytointiin ja koulutusmahdollisuuksiin ja tukea seurakuntaharjoitteluja maaseutualueilla.
- Edistää kirkon viestinnässä ja julkisuuskuvasa paikkariippumattomuutta sekä vahvistaa mielikuvaa monipaikkaisesta kirkosta.
- Tukea maaseutuseurakuntia ympäristötavoitteiden täyttämässä (Hiilineutraali kirkko 2030, energia- ja ilmastostrategia, Ympäristödiplomi). Laatia ympäristödiplomista soveltuvampi versio pienille maaseutuseurakunnille.
- Määritellä ne palvelut, jotka jokaisella kirkon jäsenellä on oikeus saada asuinpaikkakunnasta riippumatta.
- Tukea seurakuntia hakemaan erilaisia avustuksia ja hankerahoitusta toiminnan kehittämiseen sekä merkittävien rakennusten (mm. kirkot, kappelit ja suojelukohteet) että monikäyttötilojen (mm. leirikeskukset) ylläpitoon EU:sta ja kansalliselta tasolta.

Tuomiokapitulit maaseutuseurakuntien tukena

Voidakseen toimia maaseutuseurakuntien tukena tuomiokapitulin tulee mm.

- Etsiä uusia rakenteellisia ratkaisuja seurakuntatyön turvaamiseksi ja yhteistyön lisäämiseksi koko hiippakunnan alueella. Tunnistaa ja mahdollistaa maaseutuseurakunnille räätälöityjä toimintatapoja, ja rohkaista luoviin ratkaisuihin työtehtävien määrittelyssä.
- Ohjata asiantuntijaresursseja maaseutuseurakuntien tueksi.
- Osallistua alueellisiin kehittämishankkeisiin ja verkostoyhteistyöhön muiden maaseudun aktiivisten toimijoiden kanssa.
- Nostaa viestinnässä esiin maaseudun erityispiirteitä, vahvuuksia ja vetovoimatekijöitä sekä maaseutuseurakuntien kehittämiä uusia, kiinnostavia toimintamalleja.

Maaseutuseurakunnat aktiivisina muutoksen tekijöinä

Aktiivisina muutoksen tekijöinä maaseutuseurakuntien tulee mm.

- Laatia omalle seurakunnalle realistinen tilannekuva. Tunnistaa, millaiset kiinteistöratkaisut tukevat seurakunnan aktiivista toimintaa ja hyödyntää tilojen yhteiskäyttöä muiden toimijoiden kanssa. Edistää digitalisaation mahdollisuuksia ja paikkariippumatonta seurakuntaelämää.
- Vahvistaa seurakuntalaisten osallisuutta. Panostaa kaiken toiminnan suunnitteluun ja tekemiseen yhdessä seurakuntalaisten ja lähiyhteisön ihmisten kanssa.

- Pitää liitosseurakunnissa huolta alueellisesta työstä, jotta kaikki toiminta ei siirry keskukseen ja pääkirkkoon.
- Edistää yhteistyötä kylätoimijoiden, yhdistysten, kuntien, yritysten, hyvinvointialueiden sekä muiden maaseudun aktiivisten toimijoiden kanssa. Hyödyntää hankeyhteistyön mahdollisuuksia (esimerkiksi EU-osarahoitteiset hankkeet ja paikalliset toimintaryhmät).
- Huomioida hankinnoissa ekologiset sekä alue- ja paikallistaloudelliset vaikutukset. Hyödyntää paikallisia tuotteita ja palveluja.
- Toteuttaa kohtuullista metsänhoitoa, jossa turvataan yhtä aikaa ekologiset ja taloudelliset tarpeet.

Kaupunkiseurakunnat ja seurakuntayhtymät reiluina kumppaneina

Ollakseen maaseutuseurakuntien reiluja kumppaneita, kaupunkiseurakuntien ja seurakuntayhtymien tulee mm.

- Tarjota erityistyömuotojen (esim. viestintä, sairaalasielunhoito, perheneuvonta, vammaistyö) palveluja yhteistyösopimuksilla myös lähialueen seurakunnille.
- Osoittaa solidaarisuutta pienille ja/tai vähävaraisille seurakunnille muun muassa tarjoamalla konsultaatiota talouden ja hallinnon erityiskysymyksissä tai henkilöstökoulutuksen avaamista lähialueen seurakunnille.
- Ottaa käyttöön maaseutuvaikutusten arviointimenetelmä kaikissa laajoissa seurakunnan toimintaa muuttavissa päätöksissä silloin, kun kaupunkiseurakuntaan kuuluu myös maaseutualueita.
- Huomioida hankinnoissa ekologiset sekä alue- ja paikallistaloudelliset vaikutukset. Hyödyntää paikallisia tuotteita ja palveluja.
- Toteuttaa kohtuullista metsänhoitoa, jossa turvataan yhtä aikaa ekologiset ja taloudelliset tarpeet.

5. Liitteet

LIITE 1 Maaseutulinjaukset ovat osa kirkon strategiatyön kokonaisuutta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuoteen 2026 suuntaava yhteinen strategia on nimeltään **Ovet auki**. Kirkon yhteinen strategia tarkastelee kirkon työtä kokonaisvaltaisesti. Se etsii kirkkoon entistä pitkäjänteisempää ja yhtenäisempää toimintatapaa. Strategiassa keskitytään tärkeimpiin kokonaisuuksiin sekä kaikkia toimijoita yhteisesti koskettaviin valintoihin ja priorisointeihin. Paikallisesti ja toimijakohtaisesti on arvioitava, miten yhteisiä tavoitteita voidaan parhaiten edistää. Kaikki yhteiset valinnat eivät kosketa kaikkia samalla tavoin. Taustalla vaikuttavat ilmiöt ovat kuitenkin jossain muodossa totta kaikessa kirkon työssä. Kirkossa tarvitaan yhteinen tahto yhteisten ongelmien ratkaisemiseen. Strategia pyrkii auttamaan tässä tehtävässä.

Kirkon maaseutulinjauksia pohdittaessa on luontevaa kiinnittyä kirkon yhteiseen Ovet auki -strategiaan. Kirkon perustehtävä on sama jokaisessa seurakunnassa riippumatta siitä, missä ne sijaitsevat maantieteellisesti. **Kirkon tehtävänä on kutsua ihmisiä Jumalan yhteyteen sekä rohkaista välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta.** Määritelmä tähdentää, että pelastavan evankeliumin julistus, osallisuus, yhteisvastuu, heikoimpien puolesta puhuminen, sielunhoito, tasa-arvosta ja ihmisarvosta huolehtiminen sekä luomakunnan eheyden vaaliminen kuuluvat yhteen.

Kirkon yhteisiksi arvoiksi on Ovet auki -strategiassa määritetty perinteiset kristilliset hyveet: **Usko, toivo ja rakkaus.** Uskon kautta syntyvä yhteys Jumalaan luo kristityn ja seurakunnan elämään perustan. Toivon taustalla on Jeesuksen lupaus Jumalan oikeudenmukaisuudesta, huolenpidosta ja iankaikkisesta elämästä. Rakkaus merkitsee lähimmäisistä välittämistä aina ja kaikkialla.

Strategisia valintoja Ovet auki -strategiassa tarkastellaan kuuden oven kautta. **Ovet auki ulospäin** merkitsee laajasti ymmärrettyä missionaarista työnäkyä. Kirkossa julistetaan evankeliumia rohkeasti kielellä, jota ihmiset ymmärtävät. Missionaarisuuden ytimessä on heikoimpien puolelle asettuminen ja niiden äänen voimistaminen, joilla sitä yhteiskunnassa ei ole. Tulevaisuudessa diakoniaa tulee kohdistaa entistä vahvemmin sinne, missä vaikeudet kasautuvat tai mihin muu apu ei ulotu. Myös ekologista ja sosiaalista vastuullisuutta on terävöitettävä.

Ovet auki kirkkoon ja kasvuun korostaa kirkon tehtävää kulkea ihmisten rinnalla koko elämän kaaren ajan. Erityisellä tavalla kirkossa pyritään edistämään lasten ja nuorten osallisuutta, perheiden hyvinvointia ja ylisukupolvista vuorovaikutusta. Strategiassa otetaan kantaa myös tilakysymyksiin. Kirkkotilojen käyttöä tulisi uudistaa esimerkiksi avaamalla seurakuntien tilat omaehtoista hiljentyä ja seurakuntalaisten järjestämää toimintaa varten. Jumalanpalveluksia on tarpeen järjestää myös muualla kuin kirkoissa.

Ovet auki kaikille merkitsee velvoitetta edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Kaikki ihmiset ovat tervetulleita seurakunnan toimintaan. Kirkossa tulee toimia aktiivisesti erilaista vihaa ja syrjintää vastaan.

Kirkon toimijoita haastetaan strategisella linjauksella: **ovet auki yhteiselle työlle ja kumppanuuksille.** Tulevaisuudessa seurakuntien elämä rakentuu entistä enemmän

seurakuntalaisten osaamisen, osallisuuden ja aloitteellisuuden varaan. Kirkko ja seurakunnat hakeutuvat erilaisiin yhteistyöverkostoihin. Strategiakauden aikana pyritään myös ratkaisemaan, millaisella rakenteilla monipuolinen seurakuntatyö voidaan turvata kaikkialla Suomessa ja miten kirkon toiminta resursoidaan tulevaisuudessa. Sekä seurakuntien toimintaan että kirkon yhteisiin tehtäviin on löydettävä riittävästi voimavaroja.

Strategiassa halutaan myös **avata ovet uusille mahdollisuuksille**. Kirkossa toteutetaan kokeiluja ja vahvistetaan kokeilukulttuuria. Esimerkiksi hiipuneesta toiminnasta tai vähäisellä käytöllä olevista kiinteistöistä on uskallettava luopua. Pyrkimys on digitalisoida palveluja systemaattisesti kirkon olemus ja tehtävä huomioiden sekä kehittää paikasta riippumattomia ja verkon välityksellä toteutuvia hengellisyyden ja yhteisöllisyyden muotoja.

Kuudes ja viimeinen **ovi on auki tulevaisuuteen**. Kirkko ylläpitää toivoa ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa. Kirkon tulee luoda toivoa maailmassa. Luoda toivoa, ei vain puhua siitä. Kirkon odotetaan olevan esikuva ja suunnannäyttävä kestäväälle, sovintoon perustuvalla elämäntavalla.

Koko historiansa ajan kirkko on tähyillyt tuntemattomaan tulevaisuuteen rohkeasti ja toiveikkaana. Strategiatyöskentelyssä liitytään tuohon visionäärien joukkoon. Ovet auki -strategiassa nykyisyys ja tuleva, pysyvyys ja muutos kietoutuvat toisiinsa. Strategiassa luotetaan, että kirkon uudistuminen jatkuu Jumalan armon varassa. Ovi tulevaisuuteen on auki.

Tulevaisuusselonteko: luonnon merkitys korostuu

Toivoa herättävänä pidetään tasapainoisempaan luontosuhteeseen liittyviä muutoksia: luonnossa liikkumisen lisääntymistä, yksinkertaisempaa elämäntapaa ja eläinten syömisen vähentymistä. Keskusteluissa sanoitettiin näkökulmia seuraavasti:

”Luonnon säästäminen ja materialismista luopuminen on jo nyt arvoja, joiden varaan osa ihmisistä perustaa elämänsä. Ei kulutukseen ja rahan perässä juoksemiseen.”

”Ekologisten asioiden merkityksellisyys tunnustetaan. Yhteiskunnan, talouden ja ihmisten hyvinvointi perustuu luonnon hyvinvointiin.”

”Luonto ja kehoisuus, niiden varaan on hyvä ihmisen rakentaa arki ja elämä.”

Luontosuhteen merkitys on tunnustettu kristillisissä kirkoissa yleisesti. Luterilainen kirkkokin on ottanut luontosuhteen vahvemmin osaksi toiminnallisia linjauksiaan. Kirkolle kohdistuneet kommentit osoittivat kuitenkin, että kirkolta toivotaan selkeämpää roolia luonnon suojelemisessa ja konkreettisia suojelutoimia. Kirkon tulisi olla esikuva ja suunnannäyttävä kestäväälle, sovintoon perustuvalla elämäntavalla, joka ottaa huomioon myös ympäröivän luonnon kestäväyyden.

Selontekoon kootuissa signaaleissa korostui huoli nykyisen elämänmuodon kestävydestä, huoli luonnon tilasta ja ilmastonmuutoksen seurauksista. Ihmisen suhde ympäröivään luontoon on kestävä ja jollakin tavalla rikki. Olemmeko matkalla itse aiheutettuun tuhoon vai voiko tulevaisuuteen luottaa? Toisaalta samaan aikaan toistui ajatus luonnon merkityksestä arjen voimavarana ja pyhyyden lähteenä tai kohtaamispaikkana. Toinen kasvava huoli liittyy ihmisten välisiin suhteisiin ja polarisaatiokehitykseen sekä välipitämättömyyden kasvuun.

LIITE 2 Kriisiytyvän seurakunnan mittarit

[Kriisiytyvän seurakunnan mittarit \(evl.fi\)](#)

LIITE 3 Kirkon jäsensegmentit

taloustutkimus

Neljän segmentin malli: tiivistetysti

Perinteiset uskonnolliset 24% / 290 000 / kirkon jäseniä 79%	Maltilliset peruskristityt 31% / 370 000 / kirkon jäseniä 79%	Konservatiiviset krist. vieraantuneet 20% / 240 000 / kirkon jäseniä 29%	Liberaalit kirkosta etääntyneet 25% / 300 000 / kirkon jäseniä 54%
<ul style="list-style-type: none"> 57% miehiä Yli 50-vuotiaat korostuvat Tyhjän pesän taloudet korostuvat Eläkeläiset korostuvat Alueilleen juurtuneita, 46% asuu lapsuuskunnassaan Uudenmaan ulkopuoli korostuu Uskonnollisena ihmisenä itseään pitää 70%, kristittyinä 87%. Ainakin silloin tällöin rukoilee 89%, jumalanpalvelukseen osallistuu ainakin silloin tällöin 67%. 12% on eronnut kirkon jäsenyydestä, vielä jäseninä olevista 11% on usein ajatellut kirkosta eroamista, 3% pitää eroamista todennäköisenä. Houkuttelevimmat puolueet Perussuomalaiset ja KD Vahva kiinnittyminen henkilökohtaiseen uskoon ja osallisuus seurakuntaelämään Näkemykset kirkosta ja moraalista painottuvat perinteiseen ja konservatiiviseen 	<ul style="list-style-type: none"> 54% naisia 35-64-vuotiaat korostuvat Lapsiperheet korostuvat Työväestö korostuu Yliopistokoulutus alikorostuu Alueilleen juurtuneita, 47% asuu lapsuuskunnassaan Uudenmaan ulkopuoli korostuu Uskonnollisena ihmisenä itseään pitää 27%, kristittyinä 71%. Ainakin silloin tällöin rukoilee 54%, jumalanpalvelukseen osallistuu ainakin silloin tällöin 41%. 13% on eronnut kirkon jäsenyydestä, vielä jäseninä olevista 20% on usein ajatellut kirkosta eroamista, 6% pitää eroamista todennäköisenä. Houkuttelevimmat puolueet Perussuomalaiset ja SDP, Keskuista Kirkkoa ja seurakuntaa arvostetaan ja kristillisyyteen ollaan kiinnittyneitä, oma osallistuminen vähäisempää Maltilliset näkemykset ja arvot 	<ul style="list-style-type: none"> 69% miehiä 50-64-vuotiaat korostuvat Tasaisesti eri elämänvaiheista Opiskelijat alikorostuvat Ammattikoulutus korostuu 31% asuu syntymäkunnassaan Uudellamaalla asuvat korostuvat Uskonnollisena ihmisenä itseään pitää 3%, kristittyinä 22%. Ainakin silloin tällöin rukoilee 12%, jumalanpalvelukseen osallistuu ainakin silloin tällöin 10%. 39% on eronnut kirkon jäsenyydestä, vielä jäseninä olevista 58% on usein ajatellut kirkosta eroamista, 20% pitää eroamista todennäköisenä. Houkuttelevin puolue Perussuomalaiset Uskonnosta vieraantuneita ja vahvasti maallistuneita, kirkkoon negatiivisestikin suhtautuvia, ateisteja tavallista huomattavasti enemmän Arvot voimakkaasti konservatiiviset, materialistiset ja kansallismieliset 	<ul style="list-style-type: none"> 65% naisia 25-49-vuotiaat korostuvat Alle kouluikäisten taloudet korostuvat Toimihenkilöt korostuvat Korkeakoulutus korostuu Eniten muuttoaikeita, 18% ennakoii muuttoa toiselle paikkakunnalle Uudellamaalla asuvat korostuvat Uskonnollisena ihmisenä itseään pitää 14%, 38%. Ainakin silloin tällöin rukoilee 29%, jumalanpalvelukseen osallistuu ainakin silloin tällöin 27%. 29% on eronnut kirkon jäsenyydestä, vielä jäseninä olevista 54% on usein ajatellut kirkosta eroamista, 23% pitää eroamista todennäköisenä. Houkuttelevimmat puolueet SDP, Vihreät Suhde kirkkoon ja seurakuntaan on etääntynyt. Jossain määrin avoimia henkisydelle. Vahvasti tasa-arvoa korostavia, liberaalit arvot korostuvat

Lähteet

- Kattilakoski, Mari; Husberg, Antonia; Kuhmonen, Hanna-Mari; Rutanen, Juha; Vihinen, Hilikka; Töyli, Päivi; Lukkari, Tarja; Osmonen, Emilia; Väre, Taina ja Åström, Christell: Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027
- Kattilakoski, Pitkänen ja Saukkonen: Monipaikkainen Pohjois-Karjala, Itä-Suomen yliopisto 2022
- Voutilainen, Olli; Korhonen, Kirsi; Ovaska, Ulla ja Vihinen, Hilikka: Mökkibarometri 2021, Luke
- Rannanpää, Sari; Antikainen, Janne; Aro, Rasmus; Huttunen, Jaakko; Hovi, Sebastian; Pitkänen, Kati; Strandell, Anna; Nurmio, Kimmo; Rehunen, Antti; Vihinen, Hilikka; Lehtonen, Olli; Muilu, Toivo ja Weckroth, Mikko: Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys 2022